
Boekbespreking

Change in higher education; the non-university sector.
 onder redactie van L.C.J. Goedege-
 buure en V.L. Meek, Culemborg, 1988

Ir. J.M.H.M. Claessens & Dr. J.J. Veerman

*De auteurs zijn werkzaam bij de Hogeschool
 Eindhoven resp. als lid van het College van
 Bestuur en beleidsmedewerker*

In de meeste westerse landen vinden veranderingen plaats in de relatie tussen overheid en instellingen voor hoger onderwijs. Ondanks grote culturele verschillen tussen die landen is er een gemeenschappelijke trend te ontdekken in de veranderingen die zich voltrekken, zoals bijvoorbeeld:

- het ontwikkelen van grootschaliger multi-disciplinaire instituten;
- een toenemende verantwoordelijkheid bij de instituten voor vernieuwing e.d. en een terughoudender opstelling van de overheid op het gebied van regelgeving.

Dit gegeven vormde het thema van de negende Europese bijeenkomst van de Association for Institutional Research (AIR) die in augustus 1987 werd gehouden aan de Universiteit Twente. De hoger onderwijs systemen van 5 landen werden daar geanalyseerd: Australië, Engeland, Nederland, West-Duitsland en de Verenigde Staten. De papers die op deze bijeenkomst werden gepresenteerd zijn gebundeld in het boek dat we hier bespreken.

Bij het lezen van de papers ging onze interesse uit naar (1) het theoretisch concept achter de op allerlei plaatsen op gang gebrachte ontwikkelingen, (2) de beoordeling en waardering van de diverse processen en (3) de invloed van een en ander op de verhouding tussen universiteiten en hogescholen.

Het theoretisch concept achter ontwikkelingen was niet steeds gemakkelijk te traceren. De auteurs hebben kennelijk een tamelijk grote vrijheid gekregen bij het presenteren van hun visies, waardoor belangrijke vragen niet in alle papers terugkeren. De uitvoerige verhandeling over Engeland – die de indruk wekt de weergave te zijn van mondelinge presentaties voor Engelse toehoorders – doet te weinig moeite om de hoofdlijnen voor niet-insiders te vertalen. Het leereffect had naar onze mening groter kunnen zijn. In deze bijdrage wordt te weinig het concept achter de ontwikkelingen belicht. De nieuwe wetgeving (1987) wordt als een drastische ingreep beschreven, hoewel elders gesproken wordt van sanctionering van thans reeds plaats vindende ontwikkelingen. Interessant is zeker de beschouwing van Mungeam over de veranderde besturingsfilosofie

voor Engelse niet-universitaire instellingen voor hoger onderwijs. Een groot deel daarvan zal voortaan niet meer door de lokale overheden maar rechtstreeks door de staat worden bestuurd. Uitvoerig wordt de werkwijze geschetst van het nieuwe tussenlichaam dat de budgetten moet gaan verdelen (de Polytechnics and Colleges Funding Council). Deze verandering wordt met name doorgevoerd omdat twee belangrijke eisen – een grotere rationalisatie van de bestedingen en het nastreven van 'excellence' door concentratie van fondsen – in het oude systeem niet werden gehonoreerd.

De Nederlandse bijdrage van Spoor en Den Hollander is bij het verklaren van ontwikkelingen veel diepgaander. Er wordt uitgegaan van een concept (schaalvergroting en deregulering), waarna wordt ingegaan op de vraag hoe men een en ander in organisatorisch opzicht effectief en efficiënt zou kunnen verwezenlijken. Het uitgangspunt van de auteurs is, dat een verre gaande mate van decentralisatie van de besluitvorming essentieel is. Hierna volgt een duidelijk betoog over de betekenis en inhoud van strategische beleidsvorming. Er wordt een systeem uitgewerkt waarin systematische controle en bijsturing belangrijke onderdelen zijn. De managers dienen regelmatig met elkaar te communiceren aan de hand van kwantitatieve informatie. Een probleem is natuurlijk: hoe krijg je een dergelijk systeem nu echt aan het draaien? Een minimum aan bereidheid om te werken in een proces van planning en controle moet aanwezig zijn. De cultuur van de organisatie staat voor de volgende opgaven:

- het aanvaarden van een systeem van management controle
- een bepaalde mate van accepteren van management
- een atmosfeer die niet beheerst wordt door verplichtingen maar door openheid en gezamenlijkheid.

Een beoordeling en waardering van gesignaleerde ontwikkelingen is in diverse teksten te vinden. Als voorbeeld citeren we Meek over ontwikkelingen in Australië. Hij schetst de vele problemen en frustraties die gepaard gingen met de veranderingsprocessen aldaar.

Toen in februari 1986 een nationale conferentie werd gehouden over hoger onderwijs, konden de meeste sprekers toch wijzen op positieve resultaten van de zeer ingrijpende fusies. We laten de belangrijkste bevindingen hier volgen. Voor grotere organisaties geldt kennelijk:

1. Zij zijn in staat een grotere verscheidenheid van programma's aan te bieden.
2. Zij zijn eerder in staat om veranderende interesses van studenten of maatschappelijke groeperingen te beantwoorden met interne budgettaire aanpassingen.
3. Zij kunnen waardevolle activiteiten waarvoor geen al te grote toeloop van belangstellenden is, gemakkelijker beschermen.
4. Zij zijn eerder in staat om docenten met geld of tijd te ondersteunen ten dienste van onderwijs, onderzoek en vernieuwing.
5. De bestuurlijke kennis en kracht is in grotere organisaties groter.
6. Grotere verscheidenheid in cursussen etc. geeft meer mogelijkheden tot contacten met de samenleving en tot daaruit volgende vernieuwingen.
7. De politieke invloed is vaak groter.

Dergelijke uitspraken klinken bijna als 'kennelijke' en vanzelfsprekende voordelen van grootschaligheid. In wezen gaat het echter om vrij algemene en globale stellingen. Over de feitelijke gang van zaken in de nieuwgevormde combinaties wordt niets gezegd. Vragen organisatorische en infrastructurele problemen en kwesties rond het inpassen van mensen in nieuwe functies – zeker in het begin – niet zoveel tijd en energie, dat de mogelijke voordelen van grootschaligheid nauwelijks kunnen worden binnengehaald? Het peilen van de mening van bredere groepen uit personeel en studenten zou wel eens een veel genuanceerder beeld kunnen opleveren.

Ons derde interessepunt betrof de binaire structuur in het hoger onderwijs en het boek biedt over dit onderwerp vele informatieve passages. Zo lezen we in de schets van het Australische systeem dat men daar de binaire structuur kent, vergelijkbaar met het Engelse onderscheid tussen universiteiten en polytechnics. De universiteiten wijden zich aan de pure research; andere instituten heten bij hun onderzoeksactiviteiten wat praktischer gericht te

zijn. Maar er is kritiek op die structuur. De grote machtige technologieinstellingen zijn aan het lobbyen om opgenomen te worden in de universitaire kring. En gerealiseerde fusies tussen universitaire en niet-universitaire instellingen verhogen de druk op de bestaande structuren.

Ook in ons land wordt de discussie over de identiteit van universitaire en HBO-opleidingen gevoerd. Commentaren in dagbladen van vooraanstaande deskundigen uit universitaire kring wijzen erop dat de invoering van de tweefasenstructuur een eenzijdige niveauperlagering van het Nederlandse wetenschappelijk onderwijs heeft teweeggebracht. Elders kan men signaleren dat het vaak gehanteerde onderscheid tussen beroepsopleidingen (HBO) en wetenschappelijke opleidingen (universiteit) niet onweersproken blijft. Ook universiteiten schromen niet meer zich als beroepsopleiding te profileren waarbij het onderscheid met hoger beroepsopleidingen zou moeten liggen in kwaliteit en niveau.

Wij van onze kant constateren dat HBO-instellingen zich zeer serieus bezighouden met het garanderen van beroepsopleidingen op hoog niveau en met de hoogst mogelijke kwaliteit. Wellicht dat we over enige tijd wat gemakkelijker zullen besluiten tot samenwerking. Verdere integratie zou wat het HBO betreft niet moeten leiden tot grens-ervaging.

Tenslotte blijft het de taak van het WO om via een meer analytische benadering de voorwaarden te creëren voor kennis-vermeerdering door fundamenteel wetenschappelijk onderzoek.

Wat betreft het onderscheid in onderzoeksactiviteiten troffen we in een bijdrage van Dalheimer over de 'Fachhochschulen' in Duitsland een opvallend pleidooi voor het belang van onderzoek in de hogere beroepsopleidingen. De auteur combineert steeds de woorden RESEARCH en DEVELOPMENT om duidelijk te maken dat HBO-instellingen zich niet moeten laten afschepen met het toepassen van wat universiteiten wetenschappelijk ontwikkelen. HBO-instellingen kunnen en dienen zich te bewegen op de volle breedte van wetenschappelijk onderzoek en de toepassing ervan. Wetenschappelijk onderzoek is niet het alleenrecht van universiteiten. Het is in dit verband

wellicht een belangrijke ontwikkeling dat in ons land recentelijk óók HBO-instellingen in principe in aanmerking komen voor een NWO-erkenning als expertise-centrum op één van de aanwezige vakgebieden.

We bedwingen op deze plaats onze neiging om ons in deze discussie verder te begeven. Het aantrekkelijke in dit boek is, dat men een aantal vertrouwde thematieken terugziet waarbij soms nieuwe en prikkelende wendingen voorkomen. Een boeiend overzicht van ingrijpende processen en de verwerking ervan elders in de wereld biedt deze bundel in elk geval zeker. De informatie kan de eigen ideeën over wenselijke ontwikkelingen onderbouwen en soms ook ondergraven.

Literatuur

Aalst, H.F. van. *Verbetering van de aansluiting VHO/HO door versterking van het Voorbereidend Hoger Onderwijs*. Voordracht op de conferentie 'aansluiting VHI-HO, op 17 dec. 1987, georganiseerd door de VSNU. Utrecht, VSNU, 1988.

APVO-2. *Richtlijnen voor modulering: een uitwerking van het advies 'op breed spoor'*. Zeist, APVO-2, 1987.

Gommers, A.A.M. *Actuele maatregelen in het VWO*. Voordracht op de conferentie 'Aansluiting VHO-HO, op 17 dec. 1987, georganiseerd door de VSNU. Utrecht, VNU, 1988.

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. *Ontwerp Besluit Eindexamenvakken AVO/VWO*. Zoetermeer, Min. van O&W, 1987.

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. *Concept Beleidsnotitie 'Modulering in het Voortgezet Onderwijs'. Kader voor de ontwikkeling van modulair onderwijs in het Beroepsonderwijs, het LBO en het AVO/VWO*. Zoetermeer, Min. van O&W, 1988.

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. *De ontwikkeling van de kwalificaties voor het AVO/VWO. Plan voor de uitvoering van de concept-beleidsnotitie modulering in het Voortgezet Onderwijs, voor wat betreft het AVO/VWO*. Zoetermeer, Min. van O&W, 1988.

Schneider, H. *Kwalificatieprofielen als mogelijk antwoord op de aansluitingsproblematiek VO-HO*. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 1989, 7, 2-12.